

Pravni život

časopis za pravnu teoriju i praksu

TEMATSKI BROJ

PRAVO I ZAPOVEST RAZUMA

31

godina kopaoničke škole
prirodnog prava

UDRUŽENJE PRAVNIKA SRBIJE

BROJ 10 • BEOGRAD • 2018 • TOM II

TAMARA ĐURĐIĆ

USMENO ZAVEŠTANJE U SRPSKOM I UPOREDNOM PRAVU

U V O D

Zaveštanje predstavlja strogo formalan pravni posao. Da bi poslednja volja zaveštaoca proizvela pravno dejstvo, ona mora biti manifestovana u nekoj od zakonom predviđenih formi. Pored opše funkcije koju forma ima kod svih pravnih poslova, a to je izražavanje stvarne, slobodne i ozbiljne namere da proizvede određena pravna dejstva, forma kod zaveštanja ima poseban značaj zbog specifične prirode ovog pravnog posla. Naime, zaveštanje predstavlja jednostrani, lični pravni posao koji se realizuje nakon zaveštaočeve smrti, te su eventualne zloupotrebe ovakvog vida *mortis causa* raspolaganja sprečene zahvaljujući zaštitnoj funkciji forme. Kod zaveštajnog raspolaganja posebno je značajna dokazna funkcija forme, jer je pismena redakcija dokaz postojanja zaveštanja, njegove autentičnosti u odnosu na samog zaveštaoca, kao i u pogledu sadržine njegove poslednje volje. Drugim rečima, forma predstavlja “garanciju istinitosti poslednje volje zaveštaoca”.¹

Tamara Đurđić, asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu. Rad objavljen u okviru projekta Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu: “Usklađivanje pravnog sistema Srbije sa standardima Evropske unije” (započet 2007. godine).

¹ S. Konstantinović, *Opšte napomene uz Teze za predprojekat zakona o nasleđivanju*, APN, 3/1974, 342.

Savremene pravne sisteme karakteriše raznolikost zaveštajnih formi. Ipak, na osnovu nekih ključnih obeležja, može se izvršiti generalna klasifikacija zaveštajnih formi prema određenim kriterijumima. U zavisnosti od toga da li je u postupku sačinjavanja zaveštanja neophodno učešće ograna javne vlasti, ona se mogu razvrstati na privatna i javna zaveštanja, a prema načinu saopštavanja, na pismena i usmena zaveštanja.² S obzirom na okolnosti u kojima se sačinjavaju, zaveštanja mogu biti redovna ili vanredna, pri čemu je u onim pravnim sistemima koji normiraju usmeno zaveštanje, ono svrstano ili u kategoriju vanrednih zaveštanja, ili pak zasebno normirano kao izuzetna zaveštajna forma. U savremenom pravu, pismena zaveštajna forma predstavlja pravilo, dok je usmena manifestacija poslednje volje izuzetak.

Usmeno zaveštanje, međutim, ima dugu pravnu tradiciju, i bilo je normirano još za vreme Justinijana, kada se kao uslov punovažnosti zahtevalo prisustvo sedam zaveštajnih svedoka. Usmena zaveštajna forma predstavlja preteču pismenog zaveštanja, jer se pismena redakcija poslednje volje smatrala samo potvrdom usmene izjave o raspodeli zaostavštine.³ Kako načini raspolaganja imovinom za slučaj smrti oslikavaju ekonomske, socijalne, političke okolnosti određene etape društvenog razvoja, tako se značaj usmenog zaveštanja menjao kroz istoriju.

U savremenom pravu, usmeno zaveštanje sve više gubi na značaju, tako da ga mnoga savremena zakonodavstva ne normiraju, a ona koja to čine, po pravilu, vrlo restriktivno određuju uslove u kojima se punovažno može raspolagati zaostavštinom usmenim putem. Razlog tome je velika mogućnost zloupotrebe ove zaveštajne forme, zbog čega je njegovo važenje vremenski ograničeno.

Normiranje usmenog zaveštanja u uporednom pravu

Savremeni pravni sistemi mogu se podeliti na one koji normiraju usmeno zaveštanje i na one u kojima je usmeno zaveštanje pravno nedozvoljen vid manifestovanja poslednje volje. U onim pravima koja dopuštaju usmeno zaveštanje, ono je normirano ili kao posebna zaveštajna forma koja se sačinjava u izuzetnim

---

² O. Antić, Z. Balinovac, *Komentar Zakona o nasleđivanju*, Beograd, 1996, str. 320.

³ T. Rūfner, "Testamentary Formalities in Roman Laws", u: *Comparative Succession Law-Testamentary Formalities*, K.G. C Rei, M. De Wall, R. Zimmermann, Oxford University Press, New York, 2011, str. 17.

okolnostima (npr. pravo Poljske⁴, prava zemalja bivše SFRJ), ili pak kao vid vanrednog zaveštanja (npr. u nemačkom pravu⁵, švajcarskom pravu⁶). U pojedinim pravima ovo zaveštanje označeno je kao izuzetna zaveštajna forma koja se sačinjava u hitnim slučajevima, tj. zaveštanje u nuždi (*Emergency Will*) i zamenjuje sve privilegovane zaveštajne forme (brodsko, vojno, zaveštanje sačinjeno u slučaju epidemija i sl.). To je slučaj u mađarskom⁷ i austrijskom pravu⁸.

Švajcarsko pravo predviđa da se usmeni testament može sačiniti kada je zaveštalac sprečen da koristi drugi oblik poslednje volje usled vanrednih okolnosti kao što su neposredna opasnost od smrti, prekid komunikacije, epidemije ili rata.⁹ Nemačko pravo poznaje tri vrste vanrednih formi zaveštanja: hitno zaveštanje koje se sačinjava pred predstavnikom opštine (gradonačelnikom)¹⁰ i dva svedoka, ili samo pred tri istovremeno prisutna svedoka; vanredni zaveštanje koje se sačinjava usled morske plovidbe, za koje se ne zahteva postojanje hitne situacije, kao u prethodna dva slučaja.¹¹ Hitno zaveštanje pred tri svedoka može se sačiniti ukoliko nije moguće sačiniti zaveštanje pred notarom ili predstavnikom lokalne vlasti, kada je izvesno da će smrt nastupiti. U tom slučaju neophodne je da izjavljena volja bude zapisana, i da testator i svedoci poznaju jezik na kojem zapis sačinjen, ukoliko nije u pitanju nemački jezik. Zbog obavezne pismene redakcije izjavljene poslednje volje zaveštaoca dovodi se u pitanje usmeni karakter ove zaveštajne forme.

---

⁴ Čl. 952. st. 1. *Poljskog građanskog zakonika*.

⁵ Čl. 2250. *Nemačkog građanskog zakonika*.

⁶ Čl. 506. *Švajcarskog građanskog zakonika*.

⁷ Čl. 63. *Mađarskog građanskog zakonika*.

⁸ Čl. 597. *Austrijskog građanskog zakonika*.

⁹ Čl. 506. *Švajcarskog građanskog zakonika*.

¹⁰ Ova zaveštajna forma je u pravnoj teoriji sporna i predlaže se njeno ukidanje, jer su uslovi punovažnosti nejasno definisani, a nije realno da je lakše obezbediti prisustvo gradonačelnika prilikom sačinjavanja zaveštanja, nego notara. R. Zimmerman, "Testamentary Formalities in Germany", u *Comparative Succession Law-Testamentary Formalities*, K.G. C Rei, M. De Wall, R. Zimmermann, Oxford University Press, New York, 2011, str 217;

¹¹ Čl. 2249–51. *Nemačkog građanskog zakonika*; kada je reč o zaveštanju sačinjenom na morskoj plovidbi, postavlja se pitanje svrsishodnosti ove zaveštajne forme, s obzirom da se ne zahteva hitnost situacije, i da se u takvim okolnostima može sačiniti neka od redovnih zaveštajnih formi (holografsko ili notarsko zaveštanje), ili pak vanredno zaveštanje pred tri svedoka; "Testamentary Formalities in Germany", *Comparative Succession Law-Testamentary Formalities*, K.G. C Rei, M. De Wall, R. Zimmermann, Oxford University Press, New York, 2011, str. 217.

Iako se normativnim koncepti u pogledu usmenog zaveštanja razlikuju u uporednom pravu, ipak se mogu izdvojiti neka zajednička svojstva kao ključna kod ove zaveštajne forme. Većina pravnih sistema predviđa da usmeno zaveštanje mogu sačiniti osobe koje se nalaze u izuzetnim okolnostima opasnim po život zaveštaoca, tako da je sačinjavanje redovne zaveštajne forme nemoguće ili znatno otežano.¹² U pojedinim pravima je posebno naglašena subjektivna komponenta izuzetnih okolnosti, pa se ističe da zaveštalac da bi sačinio usmeno zaveštanje mora da oseća strah od iznenadnog nastupanja smrti, ili pak gubitka zaveštajne sposobnosti, koji će ga sprečiti da sačini redovnu zaveštajnu formu.¹³ Ovakva subjektivna percepcija od strane zaveštaoca, međutim, mora imati svoje utemeljenje u objektivnim okolnostima koje takvu zaveštaočevu procenu čine opravdanom i realnom.¹⁴ U suprotnom, može doći do čestih zloupotreba ove zaveštajne forme.

U pravu Poljske su objektivne i subjektivne okolnosti u kojima se može sačiniti usmeno zaveštanje alternativno postavljene. Naime, predviđa se da zaveštalac može sačiniti usmeno zaveštanje ako se nalazi u okolnostima u kojima postoji opravdani strah od neposrednog nastupanja smrti, ili pak ako je nemoguće ili otežano sačinjavanje redovne zaveštajne forme.¹⁵

Usmeno zaveštanje kao manifestacija poslednje volje zaveštaoca nije normirano u zemaljama romanske pravne tradicije. Naime, ovi pravni sistemi poznaju vanredne zaveštajne forme, ali ne normiraju usmeno zaveštanje kao jedan vid vanrednog zaveštanja. Tako je u francuskom, pravu normirano vojno, pomorsko zaveštanje, zaveštanje za vreme epidemija (čl. 981-988. Francuskog građanskog zakonika), a isto rešenje preuzeto je u pravu Belgije (čl. 981-1001. Belgijskog građanskog zakonika).

Francusko pravo je izvršilo značajan uticaj i na italijansko pravo gde se razlikuju sledeće specijalne zaveštajne forme: zaveštanje sačinjeno u slučaju zaraznih bolesti, opštih katastrofa i nesreća, zaveštanje sačinjeno na brodu ili u avionu, ratno zaveštanje. Holandsko pravo normira tri vanredne zaveštajne forme:

¹² Čl. 634. *Mađarskog građanskog zakonika*.

¹³ C. Wendehorst, "Testamentary Formalities in Austria", u: *Comparative Succession Law-Testamentary Formalities*, K.G. C Rei, M. De Wall, R. Zimmermann, Oxford University Press, New York, 2011, str. 246.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ F. Zoll, "Testamentary Formalities in Poland", u: *Comparative Succession Law-Testamentary Formalities*, K.G. C Rei, M. De Wall, R. Zimmermann, Oxford University Press, New York, 2011, str. 279.

vojno zaveštanje; zaveštanje sačinjeno u avionu ili usled plovidbe (tzv. Titanik zaveštanje), kao i zaveštanje sačinjeno za vreme katastrofa, ali ne normira usmeno zaveštanje.¹⁶

Usmeno zaveštanje u srpskom pravu

Usmeno zaveštanje (*testamentum nuncupativum extrajudiciale*) je danas zastupljeno u srpskom pozitivnom pravu kao vanredna zaveštajna forma koja se može sačiniti u izuzetnim okolnostima, zbog čega je i njegovo važenje vremenski ograničeno.¹⁷ Usmeno zaveštanje ima dugu pravnu tradiciju u srpskom pravu. Ono je preuzeto iz Austrijskog građanskog zakonika u Srpski građanski zakonik u kojem je normirano kao redovna zaveštajna forma koju može sačiniti “svako kome nije zgodno ovako pismeno testamenat napraviti, pred pet sposobnih priznatih svedoka, od kojih trojica moraju zajedno biti”.¹⁸

Mogućnost sačinjavanja usmene zaveštajne forme u bilo kojim okolnostima bila je pogodno tle za brojne njegove zloupotrebe u praksi, zbog čega je ova zaveštajna forma normirana kao vanredna, *Zakonom o izmenama i dopunama od 24. maja, 1911. godine*. Zaveštanje je moglo da se sačini u slučaju rata, poplava, velikih epidemija, brodoloma, kada zaveštalcu nije bio u stanju da sačini pismeno zaveštanje, kao ni zaveštanje pred sudom.¹⁹ Uslov punovažnosti ovog zaveštanja bio je prisustvo dva svedoka koja su sposobna da izjavljenu volju zaveštaoca “prime k znanju” i pred sudom potvrde, pod zakletvom.²⁰ Testament je važio tri meseca od prestanka opasnosti.

Usmeno zaveštanje je kao vanredna zaveštajna forma bilo normirano *Zakonom o nasleđivanju iz 1955. god.* kojim se predviđa da zaveštalcu može izjaviti svoju poslednju volju usmeno, pred dva svedoka, ukoliko usled izuzetnih prilika

---

¹⁶ Vidi čl. 4:103 *Građanski zakonik Holandije*; Wilbert D Kolkman, “Testamentary Formalities in Netherlands”, *Comparative succession law-testamentary formalities*, K.G. C Rei, M. De Wall, R. Zimmermann, Oxford University Press, New York, 2011, str. 159;

¹⁷ M. Kreč, Đ.Pavić, *Komentar Zakona o nasleđivanju (sa sudskom praksom)*, Zagreb, 1964, str. 222.

¹⁸ Čl. 436. *Srpskog građanskog zakonika* (pre izmena od 24. maja, 1911.god.)

¹⁹ Čl. 447. *Srpskog građanskog Zakonika iz 1844*, G. Niketić, Zbirka zakona (izvod). Beograd, 1927. godina.

²⁰ *Ibidem*.

nije bio u mogućnosti da sačini pismeni testament.²¹ Vreme važenja zaveštanja je skraćeno na trideste dana od dana prestanka izuzetnih okolnosti u kojima zaveštanje sačinjeno. Ovakva formulacija je preuzeta i u sve naredne redakcije Zakona o nasleđivanju, s tim što je donošenjem Zakona o nasleđivanju iz 1995. Godine umesto dva, predviđeno kao neophodno prisustvo tri zaveštajna svedoka kao uslov punovažnosti.²²

*Uslovi za nastanak punovažnog
usmenog zaveštanja*

Preduslov punovažnog nastanka usmenog zaveštanja, pored *opštih uslova* (zaveštajna sposobnost i slobodno izražena volja), jesu i *posebni uslovi* (izuzetne prilike usled kojih zaveštalac nije u mogućnosti da sačini redovnu zaveštajnu formu i istovremeno prisustvo dva zaveštajna svedoka pred kojima se izjavljuje poslednja volja).²³ Ovi uslovi moraju biti kumulativno ispunjeni.²⁴ Važenje usmenog zaveštanja vremenski ograničeno.

Kada je reč o *izuzetnim prilikama*, zakonodavac ni u jednoj od pomenutih redakcija Zakona o nasleđivanju nije definisano šta se podrazumeva pod izuzetnim prilikama, niti je korišćen metod takstavnog nabiranja slučajeva koji predstavljaju izuzetne prilike, niti su oni navedeni *exempli causa*. Otuda je u praksi postalo sporno šta se podrazumeva pod izuzetnim prilikama, i po kom merilu se one imaju ceniti?

Imajući u vidu normativni koncept za koji se opredelio naš zakonodavac, "izuzetne prilike" predstavljaju pravni standard o čijoj ispunjenosti odlučuje sud u svakom konkretnom slučaju – *questio factis*.²⁵ Naime, suštinsko pitanje je da li je zaveštalac, s obzirom na izuzetne prilike koje su postojale u konkretnom slučaju, bio onemogućen da sačini pismeno zaveštanje? Prilikom svoje pravne ocene

²¹ Čl. 70. st. 1. Zakona o nasleđivanju RS iz 1955. godine. ("Službeni list FNRJ", br. 20/55)

²² Čl. 110. St.1 Zakona o nasleđivanju RS iz 1995 (Zakon je objavljen u "Službenom glasniku RS", br. 46/95, vidi: Odluku US RS, IU br. 358/95 - 101/2003-18.)

²³ B. Radovanović, *Pravni značaj usmenog testamenta*, Advokatska komora Vojvodine, br. 3 (1957), str. 15-21.

²⁴ Presuda Okružnog suda u Beogradu Gž. br. 9850/03 od 18. novembra 2003. godine i presuda Vrhovnog suda Srbije Rev. br. 1557/04 od 23. decembra 2004. godine) - Bilten Okružnog suda u Beogradu, br. 67/2005, Intermex, Beograd.

²⁵ B. Blagojević, *Nasledno pravo u Jugoslaviji*, Beograd, 1983, str. 223.

sud uzima u obzir i subjektivne i objektivne okolnosti, odnosno, okolnosti opšteg karaktera i one vezane za ličnost zaveštaoca. Svoju pravnu ocenu o objektivnim okolnostima sud temelji na činjeničnom materijalu koji prikuplja po subjektivnom kriterijumu, u svakom konkretnom slučaju.²⁶

Dakle, neophodno je da postoji uzročna veza između konkretnih okolnosti u momentu usmenog izjavljivanja poslednje volje i nemogućnosti sačinjavanja pismene zaveštajne forme, odnosno da je, s obzirom na konkretne okolnosti, za zaveštaoca nastala stvarna, konkretna nemogućnost korišćenja druge zaveštajne forme.²⁷

Okolnosti u kojima se usmeno zaveštanje može sačiniti mogu biti opšteg karaktera (rat, epidemije, zemljotres, požar, poplave i druge teške prirodne katastrofe, kao i različite saobraćajne nesreće – brodolomi, železničke, avionske i druge nesreće). Zapravo je reč o okolnostima koje pogađaju veću grupu ljudi, koje se nisu mogle predvideti, izbeći, otkloniti i koje se lako mogu utvrditi.²⁸

Pod pojam “izuzetne prilike” mogu se podvesti i neke druge okolnosti koje se vezuju za ličnost zaveštaoca (iznenadno teže oboljenje, saobraćajna nesreća, bilo koja teška nezgoda gde je ugrožen život zaveštaoca). U praksi je naročito sporno utvrđivanje ovih izuzetnih prilika subjektivnog karaktera, te su u sudskoj praksi zastupljena različita tumačenja subjektivnog elementa izuzetnih okolnosti.

U ranijem periodu, sudovi su prilično ekstenzivno tumačili ovaj pojam, i priznavali punovažnost zaveštanja i u situacijama kada je zaveštalac duži period bio bolestan, a usmeno zaveštanje je sačinio kada je postalo izvesno da će smrt nastupiti.²⁹ Ovakav pristup posledica je različitog poimanja “izuzetnosti” kao obeležja okolnosti u kojima se zaveštalac usmenog zaveštanja morao nalaziti, koja se može tumačiti uže ili šire.

---

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ “Mogućnost sačinjenja zaveštanja u nekoj od ostalih zakonom propisanih formi, isključuje postojanje “izuzetnih prilika” kao uslova punovažnosti usmenog zaveštanja.” Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu posl. br. Gž. 2965/10 od 01.02.2011. godine) - Bilten Apelacionog suda u Novom Sadu, broj 2/2011, Intermex.

²⁸ M. Kreč, Đ. Pavić, *Komentar zakona o nasljeđivanju sa sudskom praksom*, Zagreb, 1964. god, str. 225; Pomenute opšte uslove pojedini pravni pisci označavaju kao “objektivna komponenta” izuzetnih prilika, vidi O. Antić, Z. Balinovac, *Komentar Zakona o nasljeđivanju Republike Srbije*, Beograd, 1995, str. 355;

²⁹ Vrhovni sud Jugoslavije, Rev. 2208/63.

Prema širem tumačenju, značilo bi da se svako ko se nalazi pred smrt nalazi u izuzetnim prilikama, te može sačiniti usmeni testament.³⁰ Ovakav način tumačenja dovodi u pitanje i sam izuzetni karakter usmenog zaveštanja koje bi od vanredne zaveštajne forme postala redovno.³¹

Kako je važno obeležje okolnosti u kojima se sačinjava usmeno zaveštanje njihov izuzetni karakter, koji upravo opravdava sačinjavanje ove zaveštajne forme, stav savremene pravne teorije, kao i sudske prakse je da se “izuzetne prilike” moraju tumačiti restriktivno. Naime, s obzirom da su u cilju realizacije što šire testamentalne slobode formalnopravne pretpostavke punovažnosti usmenog zaveštanja svedene na minimum kako bi se omogućilo testamentalno raspolaganje u najrazličitijim okolnostima, i zaštitna funkcija ove forme je, samim tim, znatno smanjena.³²

Ovakav dogmatski pristup naročito je važan kada je reč o usmenom zaveštanju sačinjenom usled bolesti zaveštaoca, gde je važan faktor “iznenadnosti” koji pravda nemogućnost sačinjavanja druge, redovne zaveštajne forme. Faktor iznenadnosti može postojati i u slučaju naglog pogoršanja zdravstvenog stanja zaveštaoca koje može nastati i kao posledica prethodne, duže bolesti. Zbog toga je veoma važno detaljno ispitivanje svih okolnosti konkretnog slučaja prilikom ocene njihove relevantnosti za sačinjavanje usmenog zaveštanja (priroda, karakter, trajanje tih okolnosti).³³

S obzirom da pravni standard “izuzetnih okolnosti” podrazumeva kako objektivnu, tako i subjektivnu komponentu, postavlja se pitanje da li je dovoljno, u pojedinim slučajevima, postojanje samo subjektivne komponente, da bi se okolnost okvalifikovala kao “izuzetna”? Kao primer se može navesti situacija kada je zaveštalac koji je usmeno izjavio svoju poslednju volju bio u tom trenutku u zabludi o izuzetnim prilikama. Zaveštanje sačinjeno pod ovakvim okolnostima bi izuzetno bilo punovažno ukoliko bi se dokazalo da su prema objektivnim kriterijumima date okolnosti zaista mogle da stvore zabludu kod zaveštaoca da se nalazi u “izuzetnoj prilici.” Sud u konkretnom slučaju, za pravilnu ocenu, mora da se

---

³⁰ Vrhovni sud APV, Gž-76/60, vidi S. Marković, *Nasledno pravo*, Beograd, 1981, str. 270.

³¹ Rašković, *Oblici oporuka po Zakonu o nasleđivanju*, Naša zakonitost, br. 8-9/56, str 346.

³² O. Antić, Z. Balinovac, *Komentar Zakona o nasleđivanju Republike Srbije*, Beograd, 1995, str. 356.

³³ “Dugogodišnja bolest zaveštaoca ne može se podvesti pod pojam izuzetnih prilika kao uslova za punovažnost usmenog zaveštanja”, Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž. br. 7282/11 od 02. februara 2012. godine) - Bilten Apelacionog suda u Beogradu, broj 4/2011, Intermex;

stavi u položaj samog zaveštaoca u momentu sačinjavanja zaveštanja i, uzimajući u obzir njegovo psihičko stanje u tom momentu, pravilno da oceni da li je zablude o postojanju izuzetnih okolnosti bila opravdana.³⁴

Priustvo zaveštajnih svedoka. – Jedan od preduslova punovažnosti usmenog zaveštanja jeste istovremeno prisustvo tri zaveštajna svedoka pred kojima zaveštalac izjavljuje svoju poslednju volju. Kada je reč o uslovima koje moraju ispunjavati zaveštajni svedoci, važe opšta pravila. Prema pozitivnim propisima, zaveštajni svedoci moraju biti punoletni, poslovno sposobni i da razumeju jezik na kojem je zaveštalac izjavio svoju poslednju volju (ne moraju biti pismeni) i da budu u stanju da potvrde identitet zaveštaoca.³⁵ Svedoci zaveštanja ne moraju biti posebno pozvani da vrše tu ulogu, već, imajući u vidu vanrednost situacije, mogu biti lica koja su se slučajno zadesila u konkretnim izuzetnim okolnostima.

Kod usmenog zaveštanja, u ulozi svedoka se mogu naći lica sa kojima je zaveštalac u srodstvu, a koja se, inače, kod drugih zaveštajnih formi ne mogu pojaviti u svojstvu svedoka.³⁶ Da bi se sprečile zloupotrebe, ova lica, kao i njihovi supružnici i srodnici određenog stepena srodstva, ne smeju primiti nikakvu korist iz zaveštanja po bilo kom osnovu.³⁷

Uloga svedoka veoma je važna za punovažnost usmenog zaveštanja, jer se na osnovu njihovih iskaza procenjuje punovažnost samog zaveštanja i njegova autentičnost.³⁸ Oni su dužni da, bez odlaganja, sačine pismeno o zaveštaočevoj poslednjoj volji ili je, pak, usmeno saopšte pred sudom. Dakle, osim sadržine zaveštanja koju prezentuju, zaveštajni svedoci saopštavaju vreme i mesto sačinjavanja zaveštanja, okolnosti u kojima se našao zaveštalac prilikom izjavljivanja poslednje volje, na osnovu čega se utvrđuje, između ostalog, da li je on bio sposoban za rasuđivanje.

Iako je uloga svedoka primarna kod usmenog zaveštanja, i u slučaju da je ne ispune, zaveštanje ostaje na snazi, s tim da je teško utvrditi da je zaista usmeno zaveštanje i sačinjeno.³⁹ U praksi se često javljala situacija da svi zaveštajne svedo-

---

³⁴ O. Antić, Z. Balinovac, Komentar Zakona o nasleđivanju Republike Srbije, Beograd, 1995, str. 357; B. Blagojević, *op.cit.*, str. 269.

³⁵ Čl. 112. Zakona o nasleđivanju RS iz 1995.

³⁶ Čl. 113. Zakona o nasleđivanju iz 1995.

³⁷ Čl. 160. st. 3. Zakona o nasleđivanju iz 1995.

³⁸ Antić-Balinovac, *op.cit.*, str. 358; B. Blagojević, Nasledno pravo u Jugoslaviji, Beograd, 1983, str. 271.

³⁹ N. Gavella, Nasljedno pravo, Zgreb, 2008, str.148; B. Blagojević, *op.cit.*, str.271.

ci nisu bili istovremeno prisutni prilikom sačinjavanja usmenog zaveštanja, pa se postavilo pitanje da li uslov "istovremenog" prisustva treba restriktivno tumačiti, ili su moguća izvesna odstupanja od ovog pravila?

Ranija zakonska formilacija o zaveštajnim svedocima kod usmenog zaveštanja predviđa izjavljivanje volje pred dva svedoka, a ne u prisustvu dva svedoka, što znači da se, izuzetno, sama odredba mogla ekstenzivnije tumačiti u smislu da je punovažna izjava poslednje volje zaveštaoca izjavljena sukcesivno pred jednim, a potom pred drugim svedokom, u kratkom vremenskom razdoblju.⁴⁰ Naravno, okolnosti slučaja su morale da pravdaju ovakvo odstupanje od pravila o istovremenom prisustvu, što znači da se zaveštalac morao nalaziti u teškim prilikama onemogućen da izjavi svoju poslednju volju pred dva istovremeno prisutna svedoka (npr. pokušavao da se spase od poplave i u toku bežanja, izjavio volju sukcesivno, pred jednim svedokom kojeg je sreo na putu, a potom pred drugim).

Ovakav normativni pristup ide u prilo šire testamentalne slobode, ali se istovremeno dovodi u pitanje pravna sigurnost, zbog čega su u Zakonu o nasleđivanju iz 1995. godine predviđeni stroži formalni uslovi u pogledu svedoka kod usmenog zaveštanja, te se eksplicitno navodi neophodnost izjavljivanje poslednje volje zaveštaoca pred *tri istovremeno prisutna svedoka*.⁴¹ Dakle, strožiji uslovi forme usmenog zaveštanja propisani su u prilog veće pravne sigurnosti. Kritika ovakvog rešenja odnosi se na činjenicu da je ponekad, s obzirom na konkretne vanredne prilike, teško obezbediti istovremeno prisustvosva tri svedoka, a takođe i česta neslaganja njihovih izjava o sadržini zaveštanja svakako mogu dovesti u pitanje punovažnost zaveštanja.⁴²

Rok važenja usmenog zaveštanja. – Usmeni testament prestaje da važi trideset dana od prestanka izuzetnih prilika u kojima je sačinjen.⁴³ Po isteku zakonom predviđenog roka važenja usmenog zaveštanja koji iznosi trideset dana od dana, ono prestaje da važi. Međutim, postavilo se kao pitanje da li će zaveštanje proizvesti pravno dejstvo ukoliko u okviru ovog roka nastupe neke druge vanredne okolnosti nakon momenta njegovog sačinjavanja, u kojima novo usmeno zaveštanje nije bilo sačinjeno? U pravnoj teoriji zastupljeno je mišljenje da od momenta na-

⁴⁰ Vidi čl. 77. st. 1 *Zakona o nasleđivanju iz 1955. godine*; čl. 73. st. 1. *Zakona o nasleđivanju iz 1974. godine*; B. Blagojević, *Nasledno pravo u Jugoslaviji*, Beograd, 1983, str. 270.

⁴¹ Čl. 110. st. 1. *Zakona o nasleđivanju RS iz 1995.*

⁴² Antić-Balinovac, *op. cit.* str. 357.

⁴³ Čl. 110. *Zakona o nasleđivanju RS iz 1995.*

stupanja novih okolnosti treba da teče novi rok od trideset dana, bez obzira što je reč o ranije sačinjenom usmenom zaveštanju.⁴⁴

ZAKLJUČAK

Usmeno zaveštanje predstavlja izuzetnu zaveštajnu formu koja se može sačiniti u posebnim, vanrednim okolnostima koje isključuju mogućnost raspolaganja zaostavštinom u nekoj drugoj formi. Pravni sistemi koji normiraju usmeno zaveštanje opredelili su se za širi koncept zaveštajne slobode, u nastojanju da se omogući zaveštajno raspolaganje u raznim, često nepredvidivim okolnostima u kojima se pojedinac može zateći. U cilju lakše realizacije poslednje volje zaveštaoca, zahtevi forme su značajno ublaženi, zbog čega se pravna pravila kojima se uređuje ova zaveštajna forma moraju striktno tumačiti. Zbog toga je od posebnog značaja ispitati sve okolnosti konkretnog slučaja, kako objektivne, tako i subjektivne, da bi se utvrdilo postojanje uzročne veze između konkretnih okolnosti u kojima je zaveštanje sačinjeno i nemogućnosti sačinjavanja neke druge forme zaveštanja. Od posebnog značaja je utvrđivanje subjektivne komponente usmenog zaveštanja, koja podrazumeva faktor iznenadnosti koji je i osnov usmenog raspolaganja zaostavštinom.

U uporednom pravu su zastupljeni različiti normativni pristupi kada je reč o pojmu "izuzetnih prilike". Princip *numerus claususa-a* je bio karakterističan za verzije ranijih građanskih zakonika (Švajcarski, Austrijski, Srpski građanski zakonik), gde su eksplicitno bile naznačene okolnosti koje se su se mogle podvesti pod izuzetne, u smislu punovažnog sačinjavanja usmenog zaveštanja.

Međutim, većinu zakonodavstava karakteriše opšti normativni pristup, te se ove prilike kvalifikuju kao okolnosti koje zbog svoje specifične prirode i izuzetnog karaktera onemogućavaju sačinjavanje redovne zaveštajne forme. To znači da je reč o pravnom standardu koji se konkretizuje od strane suda u svakom pojedinačnom slučaju.

Opšti normativni pristup, kao tendencija savremenog zakonodavstva, neosporno govori u prilog šire testamentalne slobode, kako bi se što više slučajeva moglo dobiti atribut izuzetnosti. Istovremeno, u cilju uspostavljanja ravnoteže između slobode testiranja i pravne sigurnosti, neophodno je standard izuzetnosti

---

⁴⁴ B. Blagojević, *op. cit.*, str. 271.

restriktivno tumačiti, kako se ne bi doveo u pitanje izuzetni karakter usmenog zaveštanja.

Nesporno, zbog svojih brojnih nedostataka, usmena zaveštajna forma nije normirana u pojedinim pravima, pre svega romanske prodice prava, a takođe se ukida ili predlaže njeno ukidanje u pojedinim pravnim sistemima koji je dopuštaju. Svakako, prilikom opredeljenja za određeni normativni pristup u odnosu na usmenu zaveštajnu formu, treba poći od osnovne funkcije koja se njenim normiranjem želi postići, kao i od realnih potreba savremenog pravnog prometa, iz kojeg, sve više, bivaju istisnute pojedine zaveštajne forme, jer nisu usklađene sa realnim potrebama društva.

TAMARA ĐURĐIĆ
Assistant, Faculty of law,
University of Kragujevac

ORAL TESTAMENT IN SERBIAN AND COMPARATIVE LAW

Summery

Testament is a main mean of manifestation of the last will of a testator in modern law. Numerous and diverse forms of testaments are an expression of the freedom of disposition in a case of death, which, at the same time, constitute a restriction of that freedom. Oral testament is one of the possible testamentary forms in some legal systems, where it is qualified as an exceptional form that is made in special, exceptional circumstances. Because of their specific and exceptional character, the demands of the oral form have been reduced to a minimum, in order to facilitate the realization of the last will as easy as it is possible. At the same time, appropriate grounds for the misrepresentation of this testamentary form has been made, thus it is very important to find the appropriate measure in terms of the formal legal requirements for the valid creation of oral testamen. In the paper author points out the advantages and disadvantages of oral will, as well as arguments for and against its standardization, in order to define which legal concept relating to oral will should be adequate for our legal system.